

УДК 94 (477.4) „1922 – 1927” (092)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/51-5>

Денис КРАСНОСІЛЕЦЬКИЙ,
orcid.org/0000-0001-7163-5239
кандидат історичних наук,
доцент соціально-гуманітарної кафедри
Університету економіки і підприємництва
(Хмельницький, Україна) DK_24@i.ua

ПЕРІОД УВ'ЯЗНЕННЯ ТА ЗАСЛАННЯ ДРУЖИНИ ОТАМАНА ЯКОВА ГОЛЬЧЕВСЬКОГО МАРІЇ ШУМАТІЙ (1922 – 1927)

Статтю присвячено біографічному дослідженню Марії Шуматій (Жуматій, Гальчевська, Галічевська, Гольчевська), яка була першою дружиною отамана Поділля, командувача антибільшовицьких повстанських загонів Правобережної України, Якова Гольчевського (Гальчевський, «Орел»). Рух проти більшовиків під проводом цього отамана відбувся в період з січня 1921 по вересень 1922 рр. Збільшення у Подільській губернії радянських військових змусило повстанців втекти у Польщу. У вересні 1922 р. чекісти заарештували дружину деяких старшин та отамана. Їх діяльність носила диверсійний характер. Гольчевський став найненавснїшим супротивником і опонентом більшовицької влади, яка до 1925 р. витрачала значні ресурси на його локалізацію. Цей короткий період життя Я. Гольчевського й приніс йому славу, честь і пошану (в обмін на сімейний затишок, душевний спокій, матеріальне благополуччя).

Зроблено аналіз періоду життя Марії Гольчевської в період від арешту до винесення вироку, а також порушено питання її перебування у засланні, за межами Радянської України, на Соловках та в Узбекистані. Зосереджено увагу на обставинах перебування Марії в ув'язненні, неодноразовому голодуванню, на її незламності, незважаючи на тортури, на підступні пропозиції та злочинні дії більшовиків. Також зазначено й про свідчення щодо М. Гольчевської сотників повстанського загону Я. Гольчевського (І. Кохан, Ф. Шмалій, Є. Добровольський), які також опинилися під пильним контролем більшовиків. Надано інформацію щодо заслання Марії та про деякі спроби Якова визволити її та вивести у Польщу. Підкреслено, що причетність Марії Гольчевської до антибільшовицького повстанського руху не доведено. Більшовики використали Марію, як приманку, щоб ліквідувати її чоловіка Якова Гольчевського.

Ключові слова: Марія Шуматій, Жуматій, Гальчевська, повстанці, антибільшовицький рух.

Denys KRASNOSILETSKYI,
orcid.org/0000-0001-7163-5239
Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor at the Department of Social and Humanitarian Disciplines
University of Economy and Businesses
(Khmelnyskyi, Ukraine) DK_24@i.ua

PERIOD OF CONCLUSION AND REFERENCE OF WIFE OF ATAMAN OF YAKIV HOLCHEVSKYI OF MARIA SHUMATIYI (1922 – 1927)

The article is sanctified to biographic research of Maria Shumatiyi (Zhumatiyi, Halchevska, Halichevska, Holchevska), the first wife of ataman of Podillya, commander of antibolshevist insurgent detachments of Right-bank Ukraine, Yakiv Holchevskiy (Halchevskiy, «Eagle»). The motion against bolshevists under the direction of this ataman took place in a period from January 1921 for September 1922. Increase in the Podolsk province of soviet soldiery compelled insurgents to escape to Poland. In September in 1922 the officials of cheka arrested the wives of some petty officers and ataman. From October in 1922 Yakiv Vasylovykh resorted to realization of raids of compatible underground workers from territory of Poland to Ukraine. Their activity carried diversionary character. Holchevskiy became the most hateful opponent and opponent of bolshevist power that 1925 to spent considerable resources on his localization. This short period of life of Y. Holchevskiy and brought to him glory, honour and respect (in an exchange on a domestic comfort, peace of mind, material prosperity).

The analysis of period of life of Maria Holchevska is done in a period from an arrest to the pronouncement of sentence, and also the question of her stay is affected in reference, outside Soviet Ukraine, on Solovkis and in Uzbekistan. Attention is concentrated on the circumstances of stay of Maria in a conclusion, to the repeated starvation, on her unshakableness, without regard to tortures, on insidious suggestions and criminal acts of bolshevists. It is also marked about a certificate in relation to Maria Holchevska of petty officer of insurgent detachment of Y. Holchevskiy (I. Kohan, F. Shmaliyi, Ye. Dobrovolskiyi), that also appeared under intent control of bolshevists. Information is given on reference of Maria and about some attempts of Yakiv to free her and show out to Poland. Underline, that involvement of Maria Holchevska to antibolshevist insurgent motion is not well-proven. Bolshevists used Maria, as a lure to liquidate her husband of Yakiv Holchevskiy.

Key words: Maria Shumatiyi, Zhumatiyi, Halchevska, insurgents, antibolshevist motion.

Постановка проблеми. Марія Оксентіївна Шуматій (Жуматій) – перша дружина відомого державного діяча періоду Директорії УНР Якова Гольчевського (Гальчевський, «Орел»), подільського отамана повстанського руху, командувача повстанськими загонами Правобережної України, який вів запеклу боротьбу проти більшовицької влади у 1919 – 1925 рр.

Аналіз досліджень. В сучасний період, у вузьких наукових колах, все більшої популярності набуває дослідження її життя і діяльності. Чимало науковців, краєзнавців, письменників (Р. Коваль, К. Завальнюк, Л. Філонов, В. Резнік, В. Вовкодав, М. Руцький, Б. Демків, С. Бортник, В. Борисов, Т. Слободянюк, В. Мацько, М. Стрельбицький, В. Покровський та інші) здебільшого фрагментарно висвітлили аспекти цієї проблеми.

Метою статті є дослідження періоду життя Марії Гольчевської від арешту до винесення вироку, а також питання її перебування у засланні, за межами Радянської України.

Виклад основного матеріалу. Яків Гольчевський став найзапеклішим ворогом більшовицької влади, оскільки відзначився вдалим організатором антибільшовицького руху на Поділлі. Всі більшовицькі заходи, які були жорстокими та підступними, у боротьбі з повстанцями не мали успіху. Отаман «Орел» був для них не вловимим. Вранці 2 вересня 1922 р. Яків Гольчевський відступив з невеличким повстанським загonom у Польщу (Завальнюк, 2012 : 130–131). Тож більшовики вдалися до мстивої розправи над його дружиною, Марією Гольчевською, яку Яків не зміг забрати з собою за кордон.

21 вересня 1922 р. Марія вирушила з Вовковинських хуторів на х. Згар Подільської губернії до Ф. Голубенка, ніч провела у лісі. 22 вересня її затримав один селянин і відвів до сільради, а потім її передали оперативній трійці (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 5 зв., 18). На Голубенка вказала Ольга Дашенко-Радзієвська. Його заарештували. А його родич Худенко та інші селяни зробили у будинку Голубенка засідку, де й затримали Марію. Гольчевська не зізналася хто вона така, представилася під іншим прізвиськом, сказала, що вона потерпає від голоду. Але Худенко опізнав її, через що Марію відвезли до штабу надзвичайної оперативної трійки у м. Вовковинці (Дело по обвинению Конопенко, 1922–1923: 117).

22 вересня вона дала свідчення про себе та етапи свого життя (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 17 зв., 3, 3 зв.). 23 вересня їй влаштували допит щодо осіб причетних до антибільшовицького руху: Савіцького (начальник

чи помічник поштового відділення у м. Вовковинці, який хотів через Костянтина Дашенка мати зв'язок з повстанцями, постачати їх зброєю), Паламаренка (воєнком Багринівської волості, який злякавшись вбивства у с. Майдан декількох заручників більшовицької влади, деякий час був у повстанському загоні, а по поверненню був убитий червоноармійцями) та Олександра Ямкового (підпільник з Бердичівського повіту) (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 9). 24 вересня Гольчевська знову дала покази, заперечуючи причетність до антибільшовицького руху та заявляючи про вимушене переховування то в одній, то в іншій садибі у Київській губернії. Яків не долучав її до справ повстанців, але й боявся її втратити, якщо вона повернеться до батьків (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 13).

28 вересня 1922 р. засуджено до розстрілу з конфіскацією майна «як злобних і не виправних ворогів радянської влади» Костянтина Дашенка, Івана Яворського (Дело по обвинению Конопенко, 1922–1923: 117), Антона Покарта та його дітей Анастасію та Петра, Поліну Петрушевську (Аполіна Петрашевська, Пітрушевську, сестра Тетяни Конопенко), Федора Голубенка, Йосипа Гуди та його сина Івана, Кароля Щепковського та його сина Миколу. Вони були причетні до переховування Марії на Поділлі. Марію Гольчевську і Тетяну Конопенко залишали для подальших слідчих дій. Їх готували до переведення у Подільський губернський відділ Державного політичного управління (ДПУ) (Дело по обвинению Конопенко, 1922–1923: 119).

5 жовтня 1922 р. Марія прибула до м. Вінниці в губернській відділ ДПУ, під варту у допр, а згодом в тюрпод і в'язницю (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 14). Також, 5 жовтня, Марії Гольчевській висунули обвинувачення за 76-ю статтею Кримінального кодексу УССР. Слідство провадив китасць Стань Юлан. Оскільки отамана «Орла» більшовики ніяк не могли заарештувати, то його дружину продовжували утримувати у в'язниці і тоді, коли всі передбачені законом терміни вже вичерпалися. Влада намагалася використати Марусю у своїх агентурних розробках. Підстави до цього були досить не певними (Коваль, 2000: 224).

14 жовтня 1922 р. Марія дала покази про те, як після прибуття з Київської губернії Яків переховував її у садибах довірених осіб у населених пунктах Подільської губернії (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 15–15 зв.).

На Марію завели слідчу справу за № 1303. Постановою Подільського губернського відділу

ДПУ від 28 жовтня 1922 р. прийнято запобіжні міри залишати Марію під вартою до завершення слідчих дій (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 19). Іншою постановою від цієї ж дати Марію звинувачено в контр-революції, в підпільній роботі та зв'язку з повстанцями Гольчевського (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 20). Постановою Подільського губернського відділу ДПУ від 9 травня 1923 р. визначалося продовження строку її утримання під вартою у Вінницькому допрі (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 21). 6 липня 1923 р. начальник Подільського губернського відділу ДПУ Ізраїль Леплевський та начальник КРО Галицький звернулися до губернського прокурора з проханням продовжити термін утримання під вартою Марії Гольчевської (Коваль, 2000: 224).

Про перебування Марії у ДПУ (тюрподі) і в'язниці залишив свідчення Юрій Городянин-Лісовський (Горліс-Горський), який влітку 1923 р. потрапив у Вінницьку в'язницю. Він оповідав: «Інший напис (на стіні) залишила дружина отамана Орла-Гальчевського – найсвітліший образ жінки, який довелося мені зустріти у своєму житті: «Знову привезли в це прокляте місце... Боже! Коли це вже скінчиться? Чого вони від мене хочуть? Як гарно було б, якби сьогодні вже розстріляли... Маруся Гальчевська».

Два роки тримало ДПУ бідну Марусю в тюрподі, відвозячи періодично на деякий час до в'язниці. Вимагали, щоб видала людей, які під час повстань були пов'язані з її чоловіком. Щоб написала листа до нього за кордон з метою заманити в Україну, в засідку ДПУ. Знаючи, як сильно любить Гальчевський свою дружину і сподіваючись через неї піймати його, пропонували їй звільнення, якщо вона погодиться вийти заміж за когось із чекістів і буде з ним жити. Але всі бажання ДПУ розбивалися об незламну волю, моральну чистоту й висоту молоденької Марусі. Обдерши на собі за два роки одяг – не взяла ні одного шматка з вбрання й білизни, що їх купило для неї ДПУ; голодна на тюрподівському пайку – ніколи не доторкнулася до обіду, який часом приносили для неї чекісти з ресторану.

Коли її, виснажену, привозило ДПУ на деякий час на відпочинок до в'язниці, Маруся діставала через лікаря Зейфмана трьохгодинну прогулянку. Із закам'янілим обличчям, з упертим в одну точку поглядом, всі три години непорушно сиділа вона під в'язничним муром. Ніколи ніхто не бачив на її личку хоч би сліду усмішки.

А по другому боці високого муру, іноді довгі години, в застиглим образі смутку й жалю, непо-

рушно сиділа бідна вдова – мати Гальчевського, яка довідавшись, що Маруся у в'язниці (в ДПУ не дозволяли), приходила пішки за десятки кілометрів і приносила їй буханець черствого чорного хліба.

Більше сама нічого не мала... Побачення не давали, і вона, посидівши півдня на рові, з похилою головою вирушала у зворотну дорогу, щоб через тричотири дні знову з'явитися під в'язничним муром. Не заставши відведеної до ДПУ Марусі, передавала хлібину бідним в'язням й обнявши голову руками на колінах, відсиджувала на рові свої години...

Як попадався вартовий, що не виганяв і не стріляв по вікнах, Маруся під час «відвідин матері» сиділа на вікні своєї камери. Тоді дві жінки, кожна зі своїм горем, із спільною думкою про «нього» – сина й чоловіка, мовчки дивилися одна на одну і тихо плакали...

Мені довелося чути, що рідні батьки Марусі – багаті люди, відмовилися були від неї тільки через те, що вона проти їх бажання одружилася з бідним учителем Гольчевським. Коли ж потім до в'язниці вони прислали їй одягу й харчі – вона не прийняла. Одна дозорчиня, своя людина, що ризикуючи робила нам немало послуг, вговорювала її: «Марусю! Погодись з тим, що тобі пропонує ДПУ. «Виходь заміж» за якого-небудь чекіста. Поживеш із ним кілька днів і втечеш. Доберешся як-небудь за кордон до чоловіка. Він тебе за це не осудить, бо що ж для нього за радість, коли тебе розстріляють, або вишлють на Соловки. – Але ж я мусила би хоч не щиро стискати руку, що вбивала наших... Хоч один день жити з ним, як з чоловіком... Краще смерть... – Ти через свою упертість сама відбираєш собі все... На Соловках, як буде пізно, пожалкуєш... З мене досить любові до України й чоловіка... З думкою про те, що я залишаюся їм вірною, я буду щасливою і на Соловках... Роздобувши за допомогою тієї дозорчині й київського жида Фіми Салганіка (розстріляний в 1924 році) трохи потрібної одягу та речей, ми відправили Марусю на п'ять років на Соловки...» (Горліс-Горський, 1977: 117–119).

Я. Гольчевський домігся від члена Летичівського повітового виконавчого комітету, заступника командира загону особливого призначення (під командуванням Г. Гусара) П. Гатілло обіцянки визволення Марії з в'язниці. Але це було марним (Покровський, 2009: 3).

8 грудня 1923 р. мешканець м. Острог Шашов адресував від імені Я. Гольчевського листа у с. Гута-Літинська вчительці Ганні Тимофіївні Добросердській з проханням сповістити чи живі мати та вітчим Якова, про стан дружини Марії

в ув'язнені. На переконання повстанців Марія знаходилася у скрутних умовах і була доведена до божевілля. У листі йшлося, що на випадок підтвердження цих даних, Яків обіцяв дочекатися часу і, навіть, через 20–30 років організувати повстання і винищити усіх більшовиків (В боротьбі, 2019: 322–324). Агент ДПУ Добровольський отримав завдання дізнатися про діяльність Добросердської (В боротьбі, 2019: 325).

В грудні 1923 р. республіканське ДПУ з м. Харків надіслало лист Подільському губернському відділу ДПУ в якому наказували зібрати компроматний матеріал на Марію Гольчевську, висловлювали своє здивування його відсутністю, зважаючи на довготривалість руху під проводом отамана Гольчевського. У випадку ж відсутності компромату, наказували вислати Марію Гольчевську за межі України (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 32).

28 грудня Марія Гольчевська написала чергову заяву на ім'я губернського прокурора з проханням залишити її в тюрподі і не переводити вкотре у допр. На знак протесту вона в черговий раз оголосила голодування (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 25, 25 зв.). 9 січня 1924 р. Марію знову допитали у Подільському губернському відділі ДПУ. Вона заперечила зв'язок з повстанцями (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 27, 27 зв.).

15 січня 1924 р. по справі Марії у Подільському губернському відділі ДПУ взяли свідчення у Євгена Фалієсовича Добровольського. Йому було 26 років, проживав у м. Літин, за спеціальністю був слюсар, співчував радянській владі. Добровольський свідчив, що Марія знала про діяльність свого чоловіка, але активності у повстанському русі не проявляла, могла бути залучена лише до розвідки (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 26, 26 зв.). В січні 1924 р. допитали й Івана Ємільяновича Кохана. Йому було 26 років, проживав у м. Вовковинці, за спеціальністю був теслею, співчував радянській владі. Кохан заперечив роль Марії у повстанському загоні. Але Марія поділяла політичні погляди свого чоловіка, хоч вона й натякала йому, що не варто далі продовжувати повстанську боротьбу, що їй як жінці це набридло. Кохан свідчив про конспіративність Якова, який не розповідав Марії зайвого, щоб вона не могла розкрити плани повстанців більшовикам на випадок її арешту (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 29, 29 зв.). 24 січня 1924 р. дав свої свідчення Федір Семенович Шмалій, який брав участь у повстанському загоні «Орла» з 1919 по 1922 рр., але у червні 1922 р. склав зброю. Йому було 24 роки, проживав у м. Літин, за спеціаль-

ністю був чоботарем, співчував радянській владі (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 30). Шмалій стверджував, що носив листи Марії від Якова, коли той служив у 61-му полку армії УНР. В червні 1919 р. він та Яків приїхали із-за кордону та ходили до Марії в гості. Вона тоді працювала вчителькою у с. Майдан-Стасів. В 1920 р. Шмалій відступив за кордон із армією УНР, а Яків залишився служити в Літинському комісаріаті. В березні 1921 р. Шмалій повернувся у своє рідне с. Літинка і з того часу виконував доручення Якова розвідувального змісту, підтримуючи зв'язок з жителями с. Пиківська Слобідка та Бруслинів. В с. Бруслинів проживала Марія, але потім Яків забрав її з собою на Бердичівщину (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 30 зв.). В липні 1921 р. він разом зі знайомими був у складі загону Шепеля. Через декілька днів до них у ліс біля с. Пиківська Слобідка приїхали повстанці Гольчевського та «Карого». Шмалій шукав у с. Літинка квартиру, де б можна було згодом поселити Марію. Він підкреслив, що Марія розділяла політичні погляди свого чоловіка Якова (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 31).

21 січня 1924 р. Подільський губернський відділ ДПУ звернувся до начальника Вінницького допра провести медичний огляд Марії і повідомити про стан її здоров'я (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 34). 26 січня головний лікар надав довідку, що Марія хворіла на неврастенію та малокрів'я (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 35 зв.).

26 січня Подільський губернський відділ ДПУ зробив звернення губернському прокурору продовжити строк тримання під вартою звинувачуваної по ст. 68 Карного Кодексу Марії Гольчевської. Порущувалося питання її виселення з України як соціально небезпечного елемента (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 33). У відповідь прокуратура зробила запит на причину такого довгого перебування під вартою Марії Гольчевської (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 36).

05 лютого Подільська губернська прокуратура розглянула справу Марії, яка перебувала у Вінницькому допрі №1. Посилаючись на декрет Всеукраїнського центрального виконавчого комітету (ВУЦВК) про адміністративне виселення від 06 вересня 1922 р., постанову губвідділу ДПУ від 02 лютого 1924 р. вона ухвалила рішення звернутися до Прокурора республіки та до президії ВУЦВКа щодо отримання дозволу на подальше місцезнаходження Гольчевської під вартою у Вінницькому допрі до моменту вирішення питання стосовно її виселення за кордон. Водночас запропоновано ДПУ порушити перед НКВС

питання про виселення Марії за кордон строком на три роки (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 43, 43 зв.).

Керуючись ст. 32 Кримінального кодексу, ст. 215 Кримінально-процесуального кодексу, відношенням ДПУ УСРР від 27 грудня 1923 р. Подільським губернським відділом ДПУ вирішено передати слідчу справу М. Гольчевської через ДПУ УСРР на розгляд Комісії адміністративних виселень при НКВС, щоб вирішити питання виселення Марії за межі УСРР, як соціально небезпечного елемента (Дело по обвинению Конопенко, 1922–1923: 135).

Начальник Вінницького допру №1, у якому Марія перебувала останній раз з 15 грудня 1923 р., зазначав, що поведінка Марії задовільна (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 60). 7 лютого Подільський губернський відділ ДПУ ухвалив постанову про виселення Марії за межі УСРР (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 70).

21 березня ухвалено рішення відправити Марію Гольчевську у концтабір на 3 роки (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 45). 4 квітня ДПУ УСРР надіслало справу М. Гольчевської за №4733 (42 арк) у Об'єднане ДПУ СРСР на предмет санкціонування рішення Комісії НКВС УСРР від 21 березня 1924 р. (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 46).

06 травня ДПУ УСРР прийняло рішення передати справу Гольчевської ДПУ РСФРР з клопотанням перевести Марію у концтабір на три роки за межами УСРР (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 49). 16 травня особлива нарада при колегії ОДПУ СРСР ухвалила рішення про переведення Марії у концтабір на три роки (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 50, 82).

27 травня ДПУ УСРР повідомило ВУЦВК про наміри відправити Марію у концтабір за межі УСРР (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 64). Відповідне рішення ДПУ УСРР ухвалило 31 травня, видавши розпорядження Подільському губернському відділу ДПУ негайно відправити Гольчевську у м. Москву для подальшого спрямування у концтабір на три роки за межами УСРР (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 78, 83).

03 червня ВУЦВК зажадало підтвердження від ДПУ УСРР про ухвалення такого рішення (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 63). Протоколом №13 від 23, 24 і 28 червня 1924 р. Колегія ДПУ УСРР підтвердила рішення особливої комісії по адміністративній висилці при НКВС від 15 березня 1924 р. із повідомленням про це ВУЦВК (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 62).

Марія писала заяву у ВУЦВК на ім'я Петровського з проханням пришвидшити процес її

переведення у концтабір (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 66, 67). Ця заява зберіглася. У ній Марія заявляла, що не причетна до повстанського руху і не могла вплинути на свого чоловіка. Вона просила не мучити її у в'язниці, де вона втратила своє здоров'я і дозволити їй виїхати за межі УСРР з можливістю займатися викладацькою діяльністю, якщо ж їй не дозволять залишитися вдома (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 69).

12 липня 1924 р. Подільський губернський відділ ДПУ повідомляв ДПУ УСРР, що на основі розпорядження від 31 травня та постанови від 16 травня 1924 р. ДПУ, начальнику Вінницького допру №1 видано розпорядження щодо переведення Марії Гольчевської у Бутирську в'язницю м. Москви (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 72). Того ж числа Подільський губернський відділ ДПУ повідомив про це начальника Бутирської в'язниці (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 76). 13 липня Марію відправлено у м. Київ для подальшого переведення до м. Москви (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 74).

02 серпня на долучення до справи Марії Гольчевської ДПУ УСРР надіслало ОДПУ СРСР справу «банди Орла-Гальчевського» на 164 аркушах (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 73).

09 вересня 1924 р. Марія написала заяву на ім'я начальника Бутирської в'язниці, в якій повідомляла, що знаходилася в ув'язненні два тижні й вимагала роз'яснення, щодо строків перебування у цій в'язниці. Під загрозою оголошення голодування, вона просила начальника в'язниці звернутися за роз'ясненнями у ОДПУ та повідомити її про результат (Дело по обвинению Гальчевская, 1924: 81, 81 зв.).

14 жовтня 1926 р. ДПУ УРСР звернулося із запитом до ОДПУ СРСР з метою підтвердження інформації чи Марія Гольчевська знаходиться у концетранційному таборі на Соловках, на що отримало позитивну відповідь (Дело по обвинению Гальчевская, 1924, (додаток до справи): 1, 2, 3).

За свідченнями сестри (по матері) Якова Гольчевського Ганни Гончар, Марусю засудили і загнали у м. Ташкент, де її відвідувала матір Якова. Коли Марусю звільнили, вона повернулася на Поділля. Відомо, що з 15 жовтня 1927 року вона працювала вчителькою 1-ї Вінницької 9-ї трудової школи ім. Д. Бедного (Коваль, 2000: 225–226).

Висновки. Отже, Марія Гольчевська пережила в ув'язненні страшні знущання більшовиків лише через те, що вона була дружиною повстанського отамана Я. Гольчевського. Вона не скорилася

чекістам, відмовилася від їхніх пропозицій й не співпрацювала з ними, за що отримала заслання на Соловки та в Узбекистан. Напевно через те, що кохала Якова та любила Україну. Як дане, так і схожі дослідження є актуальними і перспективними, заслуговують ґрунтовного вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В боротьбі за Україну : протистояння Якова Гальчевського більшовицькій владі в 1921 – 1924 рр. на Поділлі : збірник документів та матеріалів / Байдич В.Г. та ін. Видання друге, доповнене та перероблене. Вінниця : ТОВ «Твори», 2019. 416 с.
2. Горліс-Горський Ю. У ворожому таборі. Спогади. Вид. 2-ге. Нью-Йорк : Говерла, 1977. 160 с.
3. Дело по обвинению Гальчевская М.А. (14.04.1924). ДА СБУ у Вінницькій області (Державний архів СБУ у Вінницькій області). ПФ. Спр. 29262. 85 арк. Додаток до справи. Контрольно-наблюдательное производство по уголовному делу – агитационные материалы. 23 арк.
4. Дело по обвинению Конопенко Т. П. (15.09.1922–19.02.1923). ДАХМО (Державний архів Хмельницької області) Ф. Р-6193. Оп. 12. Спр. П-30437. 164 арк.
5. Завальнюк К.В. Стецюк. Т.В. Яків Гальчевський у документах епохи. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2012. 224 с.
6. Коваль Р. Отаман святих і страшних. Київ : Просвіта, 2000. 288 с.
7. Покровський В. Поліг за невмирущу ідею Української Державності. *Летичівська газета*. 2009. 21 серпня. С. 3.

REFERENCES

1. V borotbi za Ukrainu : protystoyannya Ya. Halchevskogo bilshovytskiyi vladi v 1921–1924 rr. na Podilli : zbirnyk dokumentiv ta materialiv [In a fight for Ukraine : of opposition of Yakiv Holchevskiy to bolshevist power in 1921 – 1924 on Podillya : collection of documents and materials]. / Bayidych V.H. and other. Edition is second, complemented and it is done. Vinnytsya : LTD “Tvary”, 2019. 416 p. [in Ukrainian].
2. Horlis-Horskyi U. U vorozhomu tabori. Spogady [In a hostile camp. Remembrances]. Second edition. New York : Hoverla, 1977. 160 p. [in Ukrainian].
3. Delo po obvineniyu Halchevskaya M.A. (14.04.1924) [Charge case of Halchevska M.A. (14.04.1924)]. A state archive of SBU in the Vinnytsya region. PF. Case. 29262. 85 p. Adding to business. A Control-observant production in criminal business is agitation materials. 23 p. [in Russian].
4. Delo po obvineniyu Konopenko T.P. (15.09.1922–19.02.1923) [Business on the prosecution of Konopenko T.P. (15.09.1922–19.02.1923)]. DAHmO (A state archive of the Khmelnytskyi region). F. R-6193. Op. 12. Spr. P-30437. 164 p. [in Russian].
5. Zavalnyuk K.V., Stetsyuk T.V. Yakiv Halchevskiy u dokumentah epohy. [Yakiv Halchevskiy in the documents of epoch]. Kamyanets-Podilskyi : Medobory, 2012. 224 p. [in Ukrainian].
6. Koval R. Otaman svyatyh i strashnyh [Ataman of saint and frightful]. Kyiv : Inlightening, 2000. 288 p. [in Ukrainian].
7. Pokrovskiy V. Polig za nevmyrushchu ideu Ukrainskoi Derzhavnosti [Lay down for the immortal idea of Ukrainian state System]. Newspaper of Letychiv. 21th August, 2009. P. 3. [in Ukrainian].